

de ambachtelijke prestatie (vooral in de akrobatiek) en vormt slechts één van de vele attracties die vertoond (of in circusjargon: gepresenteerd) kunnen worden. Naar betekenis is een truc, voorzover hij iets absoluuts en *in zichzelf afgeronds* aanduidt, precies het tegenovergestelde van een attractie, die uitsluitend is gebaseerd op een relatie – op de reacties van de toeschouwer.

Een werkelijk radicale benadering opent principieel nieuwe mogelijkheden om een ‘actief functionerend product’ te construeren (een toneel-spektakel): in plaats van de statische weerspiegeling van een thematisch noodzakelijke gebeurtenis, waarbij om de gebeurtenis af te wikkelen alleen handelingen toegelaten zijn die logisch met deze gebeurtenis verband houden, wordt een nieuw procédé geïntroduceerd: de vrije montage van willekeurig geselecteerde en zelfstandige (ook in andere dan in deze ene compositie, dit ene thematische gegeven functionerende) actieve functies (attracties): een montage die mikt op een mathematisch berekend sloteffect – de montage van attracties.

Wanneer we het theater geheel willen bevrijden uit het keurslijf van de tot nog toe door-slaggevende, onontkoombare en enig mogelijke vorm van toneel – een toneel dat gebaseerd is op illusies, mimesis en naturalisme –, dan moeten we gebruik maken van de montage van ‘echte dingen’, waarbij het toelaatbaar is dat in de montage volledige ‘mimetische beeldreeksen’ en een samenhangende verhaalintrige worden verstrengeld; niet als elementen die een eigen betekenis bezitten en al het overige domineren, maar als krachtig werkende attracties die voor de gestelde doeleinden bewust uitgekozen zijn. Alleen het systeem van attracties kan de grondslag vormen voor de effectiviteit van het spektakel en niet de ‘onthulling van de conceptie van de dramaturg’, ‘correcte interpretatie van de auteur’, ‘getrouwe afspiegeling van een tijdperk’, enzovoort. Elke

ervaren regisseur heeft wel eens intuïtief een attractie gebruikt, maar natuurlijk nooit in een montageconstructie, hoogstens in een ‘harmonische compositie’ (vandaar ook dat jargon: ‘effectvol doek’, ‘expressieve exit’, ‘goede toneelvondst’, enzovoort); feit is in ieder geval dat attracties alleen werden toegepast binnen de logische grenzen van het verhaal (dat wil zeggen: toneelmatig gelegitimeerd werden) en – wat het belangrijkste is – op een onbewuste manier, als resultaat van het zoeken naar iets totaal anders (vondsten die tijdens de repetities bedacht worden). Wanneer we de toneelconstructie systematisch uitwerken, hoeven we ons alleen maar op de essentie te concentreren, op wat vroe-

ger als bijkomstig, als ornament werd gezien, maar feitelijk de rode draad is in de gebruikelijke regieconceptie. En zonder ontzag te tonen voor logische, naturalistische en traditionele literaire conventies moeten we *deze benadering proclameren tot de enige methode van ensceneren* (iets waarmee we al vanaf de herfst van 1922 in de studio’s van Proletkult bezig zijn).

Deze tekst werd overgenomen uit *Montage, het constructie-principe in de kunst van Sergei Eisenstein* (vert. Wilfred Oranje) (Socialistische Uitgeverij Nijmegen, 1981 (pp. 15-18)).

1. In de *Rabotszj Zritelj* (1924, nr. 6) schrijft de criticus S. Lewman: ‘Proletkult is van het ene uiterste in het andere uiterste vervallen door afstand te doen van verhaalstructuren, emoties en naturalistische tendensen en zich te storten op clownswerk, opera buffa en groteske.’ Deze verandering wordt door Eisenstein in dit artikel beschreven.
2. *De dageraad van Proletkult (Zori Proletkoelja)* was een spektakelstuk waarin verzen van proletarische dichters verwerkt waren. Het stuk was bedoeld als een polemische reactie op Meyerholds enscenering van *L’aube* van Emile Verhaeren.
3. *Lena* is het toneelstuk van W.F. Pletnjow (1886-1942) over de slachtpartij in 1912 tijdens de stakingen in de goudmijnen bij de rivier de Lena. Het stuk werd opgevoerd ter gelegenheid van de opening van het Moskouse Proletkult-theater op 11 oktober 1921. Met de hulp van de decorontwerper Nikitin heeft Eisenstein dit toneelstuk vormgegeven.
4. Boris Arwatow (1886-1940): kunsthistoricus, auteur van *Kunst en klassen (Iskoesstwo i klassy)*, 1923) en eindredacteur van *Kunst en productie (Iskoesstwo i proizvodstwo)*, 1926). Hij is jarenlang als redacteur verbonden geweest aan het futuristische blad LEF van Majakowski. Zie verder: B. Arvatov, *Kunst und Produktion*, München 1972
5. *De Mexicaan*: toneelenscenering naar een verhaal van Jack London en de eerste regie van Eisenstein (samen met Smysljajew) in het Proletkult-theater in januari-maart 1921. Eisenstein zorgde ook voor decors en kostuums.
6. W.S. Smysljajev (1891-1936): acteur en regisseur bij Studio I van het Moskouse Kunsttheater en in de jaren twintig regisseur bij het Eerste Arbeiderstheater van Proletkult. Op zijn naam staat het boek *Techniek en bewerking van de toneelenscenering (Technika obrabotki stsenitsjeskogo zrelisjtsja)*, 1922.
7. *Boven de afgrond (Nad obrywom)*: toneelstuk van Pletnjow naar een roman van Gontsjarov. De première vond plaats in 1922.
8. Naar Shakespeare’s toneelstuk *The taming of the shrew*. De enscenering dateert van maart 1923.
9. A.A. Ostoezjev (1974-1953): beroemd vertolker van rollen uit het klassieke repertoire.
10. Dickens’ kortverhaal *The cricket on the hearth* werd in 1913 door Studio I van het Moskouse Kunsttheater opgevoerd.
11. Le Théâtre du Grand-Guignol: een van de talloze Parijse boulevardtheatertjes, ontstaan in de tweede helft van de negentiende eeuw, dat een eigen stijl schiep: een ‘theater der verschrikkingen’, in zijn werking op het publiek te vergelijken met het panopticum.
12. Georg Grosz (1893-1953): tekenaar en schilder. Hij behoorde aanvankelijk tot de Dada-beweging, maar sloot zich al spoedig aan bij de Duitse Communistische Partij.
13. A.M. Rodtsjenko (1894-1956): graficus, fotograaf en decorontwerper van een reeks Meyerhold-ensceneringen (met name van het tweede gedeelte van *De Wandluis (Klop)* van Majakowski in het Meyerhold-theater). Hij maakte bovendien deel uit van de redactie van LEF. Rodtsjenko is een van de pioniers van de fotomontage.

LEXICON VAN DE TECHNO CULTUUR

gewelddadige, van satanische symboliek doordrongen iconografie is tot op heden controversieel. Doom wordt in Amerika in verband gebracht met de beruchte schiet-

partij in de middelbare school in Columbine in 1999 en versterkt zo de banvloek van de *moral majority* over populair entertainment.